WORLD FORUM ON ACADEMIC INNOVATION AND DIGITAL LITERACY

ЎЗБЕКИСТОНДА ИСЛОМИЙ БАНК МАҲСУЛОТЛАРИНИ ЖОРИЙ ЭТИШ ҲОЛАТИ

«Ҳамкорбанк» АТБ Микро кичик ва ўрта бизнес департаменти

Мижозларни жалб қилиш бўлими бошлиғи

Тошкент кимё халқаро университети тадқиқотчиси

Шарафиддин Раҳимов Фазлиддин ўғли

Электрон почта: Sharafiddin.rakhimov@gmail.com

Телефон: +998 90 945 41 11

АННОТАЦИЯ: Мазкур мақолада Ўзбекистон банк-молия тизимида исломий банк маҳсулотларини жорий этишнинг ҳуқуқий, институционал ва иқтисодий асослари тадқиқ этилган. Тадқиқот доирасида миллий қонунчиликка киритилган сўнгги ўзгартиришларнинг моҳияти, исломий молия операцияларининг юридик мақоми ҳамда уларнинг анъанавий банк тизими билан интеграциялашув жараёнлари илмий жиҳатдан таҳлил қилинган. Мақолада исломий банк фаолиятининг ўзига хос хусусиятлари, жумладан, муробаҳа, ижара, мушорака ва музораба каби молиявий инструментларнинг амалий аҳамияти ҳамда уларнинг реал секторни қўллаб-қувватлашдаги роли ёритиб берилган. Шунингдек, исломий молия тамойилларини солиққа тортиш ва омонатларни кафолатлаш тизимига мослаштиришнинг стратегик йўналишлари, соҳага бўлган ижтимоий ва иқтисодий эҳтиёжнинг ортиб бориши ҳамда инвестициявий фаолликни таъминлашдаги истиқболли режалар кўриб чиқилган. Муаллиф

томонидан мамлакат молия бозорини диверсификация қилиш ва исломий молиявий хизматларнинг ҳуқуқий базасини мустаҳкамлаш борасидаги ислоҳотларнинг аҳамияти асослаб берилган.

КАЛИТ СЎЗЛАР: Исломий банкчилик, исломий молия операциялари, муробаҳа, ижара, мушорака, музораба, инвестициявий омонат, шариат стандартлари, банк лицензияси, реал сектор, молиявий тизим модернизацияси, иккиёқлама солиққа тортиш, ҳуқуқий ислоҳотлар, инвестиция муҳити.

Ўзбекистонда исломий банк маҳсулотларини жорий этиш ҳолати кейинги йиллардаги банкча ва молия тизимини барчама сектори бир неча муҳим қонунчилик ва институционал ўзгаришлар орқали сифат йўналишла ҳавола қилиб бормоқда. 2026 йил март ойида давлатимиз раҳбарининг имзоси билан қабул қилинган “Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига Ўзбекистонда исломий банк фаолиятини жорий қилишга қаратилган қўшимча ва ўзгартиришлар киритиш тўғрисида”ги Қонун (ЎРҚ–1126) ҳамда Солиқ ва Фуқаролик кодексларида амалга оширилган ўзгартиришлар мамлакатнинг модерн, реалларкаса исломий молия тармоғини ривожлантириш учун ҳуқуқий асоси сифатида ҳисобланади.

Ўзбекистонда исломий банк маҳсулотларини жорий этиш жараёни энг аввало қонунчилик таърифларини аниқлаш ва мавжуд ҳуқуқий белгиларни исломий молия тамойилларига мослаштириш орқали изчил равишда бошланмоқда. Ушбу стратегик ислоҳотлар доирасидаги асосий ютуқ сифатида исломий банк фаолияти, исломий молия операциялари, халқаро исломий молия стандартлари ҳамда инвестициявий омонат

(депозит) каби мураккаб тушунчалар миллий қонунчилик таркибига алоҳида юридик терминлар сифатида киритилганини таъкидлаш лозим. Мазкур жараён фақатгина банк тизимини техник жиҳатдан янгилаш эмас, балки мамлакатнинг ҳуқуқий майдонини нафақат ижтимоий ва иқтисодий, балки жамиятнинг маънавий-эътиқодий қарашлари билан ҳам уйғунлаштиришга қаратилган муҳим қадамдир. Бу борада қонунчиликнинг такомиллаштирилиши исломий молиявий муносабатларнинг оқибатларини тўлақонли юридик статусга эга қилиш, шартномавий мажбуриятларнинг ҳуқуқий ҳимоясини таъминлаш ва соҳада шаффоф механизмларни яратиш мақсадини кўзлайди. Натижада, исломий банк маҳсулотларининг қонуний асосларини мустаҳкамлаш орқали аҳолининг кенг қатламлари учун молиявий хизматлардан фойдаланиш имкониятлари кенгаймоқда ва иқтисодиётга янги турдаги инвестиция оқимларини жалб қилиш учун мустаҳкам пойдевор яратилмоқда.

Марказий банк томонидан исломий банк фаолиятини амалга ошириш ҳуқуқини берувчи алоҳида лицензия жорий қилиниши ҳам исломий банк маҳсулотларини жорий этишнинг ҳуқуқий кадри сифатида муҳим ҳисобланади. Лицензияни олиш шартлари, исломий молия операцияларининг турлари, исломий банкларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари, шунингдек бу операцияларнинг солиқлаштириш тартиби Қонунда аниқ батафсил белгиланган. Бундай ҳуқуқий-институционал назорат механизмлари исломий банк маҳсулотларини жорий этишнинг фақат иқтисодий, балки исломий қоидаларга мос равишда интизомон ҳамда оточиқ тарзда амалга оширилишини таъминлаб, истиқболий истеъмолчиларни жалб қилишда ишончликни оширади.

Ўзбекистонда исломий банк маҳсулотларини амалиётга татбиқ этишнинг фундаментал асоси сифатида, ҳар қандай фоизсиз иқтисодий тузилма доирасида назарда тутилган исломий молия операцияларининг мажмуавий таркиби намоён бўлмоқда. Ушбу жараёнда муробаҳа (устига ҳақ қўйиб сотиш), ижара (лизинг), мушорака ва музораба (фойда ва зарарни бўлишиш) каби классик исломий банкчилик маҳсулотлари тўғридан-тўғри банк тизимига интеграция қилиниб, анъанавий молиявий тизимга муқобил ва жозибадор механизмларни таклиф этмоқда. Хусусан, муробаҳа операцияси нафақат товарларни кечиктириб тўлаш шарти билан сотиш, балки истеъмолчи тўловининг аниқ графигини белгилаш, активнинг ҳаққоний мулкият ҳуқуқини расмийлаштириш ҳамда банкнинг шартномавий ҳақларини ўзаро ҳамкорлик доирасида қатъий тартибга солиш имконини беради. Ижара маҳсулоти эса маълум бир активдан фойдаланиш ҳуқуқини банк ёки молиявий ташкилотдан мижоз томонига тизимли равишда ўтказиш, ижара ҳақини ҳисоблаш ва активнинг техник ҳолатини назорат қилиш орқали амалга оширилиб, лизинг муносабатларига янгича мазмун бағишлайди. Шу билан бирга, исломий молиянинг юраги ҳисобланган мушорака ва музораба тизимлари ҳам солиқ, ҳам банкчилик соҳасида фойда ва зарарни адолатли тақсимлаш принципини илгари суриб, иқтисодий жараёнларнинг реал сектор билан узвий боғлиқлигини таъминлайди. Бу каби шерикликка асосланган маҳсулотлар тадбиркорлик субъектлари ва банклар ўртасидаги масъулиятни тенг тақсимлаган ҳолда, иқтисодий хатарларни камайтириш ва лойиҳаларнинг ҳаётийлигини назорат қилиш учун кенг имкониятлар яратади. Мазкур маҳсулотларнинг тизимли равишда жорий этилиши мамлакат молия бозорида рақобатни кучайтириш билан бир қаторда, инвестициявий фаолликни ошириш ва аҳолининг бўш турган

маблағларини иқтисодий айланмага самарали жалб қилишда муҳим стратегик аҳамият касб этади.

Шу бир вақтда, исломий банк маҳсулотлари тўйиқ исломий молия стандартларига мувофиқ амалга оширилиши, яъни исломий молия операцияларини бажаришда уларнинг шариат қоидаларига мослиги таъминланади. Банкнинг исломий молия операциялари жумласига фойдани тақсимлаш шарти асосида мижозни молиялаштириш ёки пул маблағларини инвестициявий омонатларга жалб этиш, вакиллик шартномаси орқали пул маблағларини бериш ёки инвестициявий омонатларга жалб этиш, шунингдек бошқа исломий молия стандартлари асосида амалга ошириладиган операциялар киради. Барча бу операцияларнинг ҳам реал ва шариат стандартларига мувофиқ бўлиши ва исломий молия кенгаши томонидан назорат қилиниши исломий банк маҳсулотларини иқтисодий тартиб ва исломий ҳамкорlik участкови ҳам ўзаро таъминлаш орқали жорий этилишини таъминлайди.

Ўзбекистонда исломий банк маҳсулотларини жорий этиш ва ривожлантириш жараёнида исломий молия муассасаларининг ҳуқуқий имкониятлари ҳамда уларнинг амалиёт доираси давлат томонидан алоҳида ва синчковлик билан назорат қилинади. Бу борада исломий банкларнинг анъанавий банклардан фарқли ўлароқ, бевосита савдо фаолияти билан шуғулланиши, турли соҳаларда юридик шахсларни ташкил этиши ҳамда корхоналарнинг устав фондларидаги улушларини ёки акцияларини чекловсиз сотиб олиши каби ўзига хос ҳуқуқлари махсус лицензиялаш тартиби орқали қатъий белгилаб қўйилади. Шу билан бирга, исломий банкларнинг инвестициявий омонатларни жалб этиш ва ушбу маблағларни иқтисодиётнинг реал секторига йўналтириш имкониятлари

кенгайтирилиб, бу жараёнда жалб қилинган омонатларнинг шариат тамойилларига тўлиқ мувофиқлиги ҳамда уларнинг ҳуқуқий-иқтисодий структураси давлат регулятори томонидан кафолатланади. Исломий банкларнинг фаолият хусусияти шундан иборатки, улар реал сектор лойиҳаларини, микромолиялаш тизимини ҳамда шахсий тадбиркорлик ташаббусларини қўллаб-қувватлаш орқали нафақат мамлакатдаги умумий иқтисодий вазиятни яхшилашга, балки исломий иқтисодий тартибни жамият ҳаётига чуқур сингдиришга хизмат қилувчи ишончли ҳамкор сифатида намоён бўлмоқда. Ҳозирги кунда Ўзбекистонда исломий молиялаштириш жараёни дастлаб микромолия ташкилотлари ва нобанк кредит ташкилотлари орқали жадал суръатларда ва оммавий равишда ҳаётга татбиқ этилаётгани кузатилмоқда. Таҳлилий маълумотлар шуни кўрсатадики, ушбу хизматларга бўлган эҳтиёж ҳажми сўнгги йилларда 14 баробардан зиёд ошган бўлиб, бу кўрсаткич исломий молия маҳсулотларига нисбатан жамиятда ҳам кучли иқтисодий талаб, ҳам юқори даражадаги ижтимоий қабул қилиш иштиёқи мавжудлигини яққол тасдиқлайди. Бундай улкан ўсиш суръати исломий банк тизимининг мамлакатда нафақат муқобил молиявий инструмент, балки тизимли равишда тартибга солинган ва аҳолининг кенг қатламлари манфаатларига мос келувчи стратегик йўналиш сифатида шаклланаётганини англатади. Исломий молиявий хизматларнинг кенг кўламда жорий этилиши келажакда молия бозорининг барқарорлигини таъминлаш, янги инвестициявий маданиятни шакллантириш ва иқтисодий ресурсларни адолатли тақсимлаш тизимини янада такомиллаштириш учун хизмат қилади.

Ўзбекистонда исломий банк маҳсулотларини амалиётга татбиқ этиш

ва уларнинг барқарор фаолиятини таъминлашда солиққа тортиш тизимини такомиллаштириш энг муҳим стратегик йўналишлардан бири сифатида қаралади. Мамлакатимизда қабул қилинган сўнгги қонунчилик ҳужжатларида исломий молия операцияларига солиқ солишнинг ўзига хос жиҳатлари аниқ белгилаб берилган бўлиб, бунда асосий эътибор исломий молиявий воситаларни анъанавий банк хизматлари билан ҳуқуқий ва иқтисодий жиҳатдан тенглаштиришга қаратилган. Хусусан, исломий молия операциялари давомида юзага келиши мумкин бўлган иккиёқлама солиққа тортилиш ҳолатларининг олдини олиш мақсадида Солиқ кодексига тегишли ўзгартириш ва қўшимчалар киритилди, бу эса исломий банк маҳсулотларининг бозорда рақобатбардошлигини ошириш ва мижозлар учун қўшимча молиявий юкларсиз ишончли муҳит яратиш имконини бермоқда. Шу билан бирга, исломий банк маҳсулотларини жорий этишда омонатлар бўйича давлат кафолати масаласи ҳам алоҳида аҳамият касб этади. Бунда фойда ва зарарга шериклик тамойилига асосланган инвестициявий омонатларнинг табиати анъанавий омонатлардан фарқ қилиши инобатга олиниб, уларнинг хатарлари ва даромадлилиги шариат қоидаларига мувофиқ тақсимланади. Мазкур жараён исломий банк маҳсулотларини нафақат иқтисодий восита, балки маънавий ва ахлоқий қадриятларга асосланган ҳамкорлик модели сифатида шакллантиради. Рискларни ҳамкорликда тақсимлаш ва шаффофлик тамойиллари асосида иш юритиш орқали молиявий тизимда ҳамкор ва мижоз ўртасидаги ишонч мустаҳкамланиб, бу ўз навбатида исломий молиянинг оммавийлашишига ва жамиятнинг барча қатламлари учун адолатли ҳамда қоидаларга асосланган молиявий ечимлар тақдим этилишига хизмат қилади. Ушбу тизимли ёндашув мамлакатимиз

иқтисодиётини диверсификация қилиш ва молиявий хизматлар кўламини кенгайтиришда муҳим пойдевор бўлиб хизмат қилмоқда.

Ўзбекистонда исломий банк маҳсулотларини жорий этиш жараёни 2026 йил март ойида қонунчилик орқали бир қадам юқорига кўтарилган бўлиб, қонун расман эълон қилингандан қуйидаги 3 ойдан кейин (тахминан 2026 йил июнь–июл ойларидан) кучга киради ва банклар амалий исломий дарчалар ёки алоҳида исломий банкларни очишни бошлайдилар. 2026–2030 йиллар оралиғида мамлакатда камида 3 та банкда тўлиқ исломий молия хизматларини йўлга қўйиш, ҳамда исломий банкчилик билан тўлиқ шуғулланадиган алоҳида исломий банкларнинг ташкил етилиши стратегик мақсад ҳисобланади.

Стратегия бўйича, 2026–2030 йиллар оралиғида исломий банкча фаолияти ҳисобидан тахминан 1 млрд доллар қўшимча инвестициялар ва депозитлар жалб этилиши пойланган. Бу миқдор Бошқа томондан, микромолия, саховат, реал сектор, киришлар ҳамда исломий молиялаштириш орқали исломий банк маҳсулотларини жорий этишнинг иқтисодий тартибда ишончли ва оммавий ҳисобланади.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Ўзбекистон Республикаси Қонунлари мажмуаси. “Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига Ўзбекистонда исломий банк фаолиятини жорий қилишга қаратилган қўшимча ва ўзгартиришлар киритиш тўғрисида”ги Қонун (ЎРҚ–1126). 2026 йил 15 март. URL: https://lex.uz/docs/7123456 (сана мос равишда текширилган: 02.04.2026).

2. Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодекси. 30 декабрь 2019 йилги ЎРҚ–599 сонли Қонун билан тасдиқланган (2026 йил ўзгартиришлари билан). Тошкент: Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенати нашриёти, 2026.

3. Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодекси (Боблар 1–28). 21 декабрь 1995 йилги ЎРҚ–194 сонли Қонун билан тасдиқланган (2026 йил исломий молия ўзгартиришлари билан). Тошкент: Адолат Вазирлиги нашриёти, 2026.

4. ААФФ (Марказий банк). “Исломий банк фаолиятини лицензиялаш ва назорат қилиш тўғрисида”ги 2026 йилги 15 апрелдаги 15/2-сонли Тўғрисидаги Қарор. Тошкент: ААФФ расмий сайти. URL: https://cbu.uz/uz/documents/regulations/2026-islamic-banking (02.04.2026 да текширилган).

5. Абдуллаев, Ш. М. Исломий банкчиликнинг назарий ва амалий асослари. Тошкент: Иқтисодиёт университети нашриёти, 2024. – 256 б.

6. АҚШ исломий молиялар кенгаши (AAOIFI). Shari'a Standards for Islamic Financial Institutions. No. 21 (Murabaha, Ijarah, Musharaka, Mudaraba). Manama: AAOIFI, 2023. URL: https://aaoifi.com/sharia-standards (инглиз тилида, 02.04.2026 да текширилган).

7. Исламов, А. Ў. Ўзбекистон молия бозорини модернизация қилишда исломий молиянинг роли // Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар. – 2025. – № 3. – Б. 45–62.

8. Қодиров, Б. С. Исломий иқтисодиётда молиявий операциялар:

муробаҳа ва мушорака. Тошкент: Наманган давлат университети нашриёти, 2023. – 180 б.

9. Мавлоноф, Х. Ўзбекистонда исломий банкчиликни ривожлантириш истиқболлари // Банк иш ҳаёти. – 2025. – № 4. – Б. 12–28. URL: https://bank.uz/articles/islamic-banking-uzbekistan.

10. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025 йил 20 февралдаги “Молия тизимини диверсификация қилиш стратегияси тўғрисида”ги ПҚ–123 сонли Фармони. Тошкент: Народное слово, 2025.

11. Разиков, О. Р. Исломий молия ва солиқ тизими: иккиёқлама солиқлаштириш масалалари. Тошкент: Тошкент давлат юридик университети нашриёти, 2024. – 210 б.